राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान (National Mission on Natural Farming) (NMNF) या केंद्र पुरस्कृत योजनेस प्रशासकीय मान्यता देण्याबाबत

महाराष्ट्र शासन

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग शासन निर्णय क्रमांकः कृवपदुम-१२०२७/८०/२०२५-MAG-१A

> संगणक क्रमांक :-१०७९०६६ मंत्रालय विस्तार, हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग, मुंबई-४०००३२. दिनांक : २५ एप्रिल, २०२५.

वाचा :-

- १. केंद्र शासनाचे पत्र क्र. ९-३५/२०२२-Org Fins दि १०.१२.२०२४
- २. केंद्र शासनाचे पत्र क्र.१७५/२०२३एएमएनएफएफटीएस-१३२०८७), दि. २४.१२.२०२४.
- ३. केंद्र शासनाचे पत्र D.O.No.९-३/२०२२-Org Fmg, दि. २६.१२.२०२४
- ४. कृषि व पदुम विभाग पत्र क्रमांक योजना-३३२५/प्र.क्र.१०/१-ओ, दि.२८.०१.२०२५.
- ५. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्रमांक योजन-३३२४ प्र क्र १४४/१अ, दिनांक ०३.०२.२०२५.
- ६. केंद्र शासनाचे पत्र ३-१ /२०२५/NMNF (Part-२)(FTS-१५९४४१) दि.०३.०३.२०२५.
- ७. राज्यस्तरीय कार्यकारी समितीच्या (SLEC) दिनांक २४.०३.२०२५ रोजीच्या बैठकीचे इतिवृत.

प्रस्तावना:

केंद्रीय मंत्रिमंडळाने दि. २५.११.२०२४ च्या बैठकीत राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान (National Mission in Natural Farming) (NMNF) या केंद्र पुरस्कृत योजनेस मान्यता दिली. संदर्भ क्रमांक १ येथील पत्रान्वये केंद्र शासनाने महाराष्ट्रामध्ये सदर योजना राबविण्याची विनंती केली. संदर्भ क्रमांक २ येथील पत्रान्वये केंद्र शासनाने राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान या योजनेचे मार्गदर्शक तत्वे निगर्मित केली आहेत. १.२ संदर्भ क्रमांक ४ येथील पत्रान्वये राज्याचा वार्षिक कृती आराखडा केंद्र शासनास सादर करण्यात आला. संदर्भ क्रमांक ५ येथील शासन निर्णयान्वये सदर योजना राबविण्यासाठी अंमलबजावणी यंत्रणा निर्माण करण्यात आली आहे. संदर्भ क्रमांक ६ येथील पत्रान्वये केंद्र शासनाने राज्याच्या वार्षिक कृती आराखडयास मान्यता दिली आहे.

- 9.३ निसर्गावर आधारित शाश्वत शेती प्रणालीला प्रोत्साहन देणे, शेतावर तयार केलेल्या नैसर्गिक निविष्ठांचा वापर करणे, बाहेरून निविष्ठा खरेदीवरील अवलंबित्व कमी करणे व निविष्ठावरील खर्च कमी करणे, जिमनीचे आरोग्य सुधारणे, पशुधन (शक्यतो गायींची स्थानिक जात) एकात्मिक कृषी पद्धती लोकप्रिय करणे, नैसर्गिक शेती करणाऱ्या शेतक-यांचा शेतावरील अनुभवाचा उपयोग करून घेणे आणि नैसर्गिक शेतीच्या स्थानिक पद्धती विकसित करणे, रसायनमुक्त नैसर्गिक शेतमालासाठी एकच एक राष्ट्रीय ब्रॅंड तयार करणे इत्यादी ही सदर अभियानाची मुख्य उद्दीष्टे आहेत.
- 9.8 अभियाना अंतर्गत प्रति शेतकरी १ एकर मर्यादेत लाभ देय आहे, १-३ ग्रामपंचायती मधील ५० हेक्टर क्षेत्र, १२५ शेतकऱ्यांचा गट स्थापन करणे, कृषी सखी (सामुदायिक संसाधन व्यक्ती-CRP) यांचे मार्फत अभियानाचा विस्तार करणे, ग्रामपंचायत मध्ये जनजागृती व प्रबोधन कार्यक्रम घेणे, नैसर्गिक शेतीसाठी तयार

निविष्ठा उपलब्ध करण्यासाठी गरजेवर आधारित ३ गटांमागे २ जैव निविष्ठा संसाधन केंद्र (BRC) स्थापन करणे, कृषी विज्ञान केंद्र, कृषी विद्यापीठे व स्थानिक नैसर्गिक शेती संस्था यांनी आपल्या प्रक्षेत्रावर व शेतकऱ्यांच्या शेतावर मॉडेल प्रात्यक्षिक फार्म विकसीत करणे, शास्त्रीय पध्दतीने प्रमाणिकरण करण्यासाठी मदत करणे इत्यादी योजना अंमलबजावणीच्या मुख्य बाबी आहेत.

- 9.५ सन २०२५-१६ पासून १७०९ गट स्थापन करुन योजनेची अंमलबजाणी करावयाची आहे. सदर अभियान गट आधारीत असून ५० हेक्टर क्षेत्राचा एक गट, एका शेतकऱ्यास जास्तीत जास्त १ एकर लाभ द्यावयाचा असून त्यानुसार प्रति गट १२५ शेतकरी असणार आहेत. याप्रमाणे १७०९ गटांचे ८५,४५० हे. क्षेत्र व २,१३,६२५ लाभार्थी निवड करण्यासाठी आणि ११३९ जैव निविष्ठा संसाधन केंद्र (BRC) स्थापन करणे याकरिता रु. २५५.४५ कोटी तरतूदीस राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियानाच्या राज्यस्तरीय कार्यकारी समितीच्या (SLEC) दि. २४.०३.२०२५ रोजीच्या बैठकीमध्ये मंजूरी देण्यात आली आहे.
- 9.६ राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान अंमलबजावणीसाठी शेतकरी प्रशिक्षण व कृषी सखी प्रशिक्षण आयोजित करण्यासाठी तसेच नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक फार्म विकसीत करण्यासाठी प्रशिक्षण संस्थांना केंद्र शासनाकडून १०० टक्के निधी प्राप्त होणार आहे.
- 9.७ राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियाना अंतर्गत एकदा निवड केलेल्या गट/लाभार्थीस २ वर्षे लाभ द्यावयाचा आहे. त्यामुळे १७०९ गट स्थापन करुन योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी योजनेच्या २ वर्षांच्या कृती आराखड्यास प्रशासिकय मान्यता देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान National Mission in Natural Farming (NMNF) ही केंद्र पुरस्कृत योजना राज्यातील १७०९ गावसमुहात (cluster) ८५,४५० हे. क्षेत्रात ११३९ जैवनिविष्ठा स्त्रोत केंद्र (Bio Input Resource Centers) सह, केंद्र शासनाने विहित केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांआधारे, राबविण्यास या शासन निर्णयाव्दारे मान्यता देण्यात येत आहे.

१. योजनेचा कालावधी :

दोन वर्षे. (सन २०२५- २६ व सन २०२६-२७)

२. योजनेचे स्वरुप:

a) प्रशिक्षण वगळता अन्य कामांसाठी :- केंद्र हिस्सा ६० टक्के व राज्य हिस्सा ४० टक्के (६०:४०)

Year	केंद्र हिस्सा (६०%)	राज्य हिस्सा (४०%)	एकूण
पहिले वर्ष	७७.१९	५१.४६	१२८.६५
दुसरे वर्ष	७६.०७	40.09	१२६.८०
एकूण	943.70	٩٥२.٩८	२५५.४५

- b) प्रशिक्षणासाठी :- केंद्र हिस्सा १०० टक्के
- c) एकूण मंजूर गावसमूह (क्लस्टर) : १७०९
- d) एकूण जैवनिविष्टा स्रोत केंद्र (Bio-input Resource Centre BRC) संख्या : ११३९
- e) कृषी सखी यांची संख्या : ३४१८

२. सदर योजनेतील प्रत्यक्ष व आर्थिक लक्ष्ये पुढीलप्रमाणे राहतील:-

महिन्यातील १६ दियस (रु.३००/- प्रति दिन्+ रु.२००/- प्रयास भता) ग्रामपंचायतीत जनजगृती कार्यक्रमांवे आयोजन, ज्यामध्ये ग्रामपंचायत पदाधिकारी, शेतकरी, स्वयंसहायता गटातील महिला हत्यादी सहमागी होतीलप्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ह कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (र २०००/-)प्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ह कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (र २०००/-)प्रत्येक कार्यक्रमामध्ये ५० ते ७५ व्यवती सहभागी एकुण ८ कार्यक्रम प्रशिक्षित शेतक-यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ताप्रत्येक करण्टररसाठी १२५ शेतकरीप्रत्येक करण्टररसाठी १२५ शेतकरीप्रत्येक होतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना र ३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे र ४००/- प्रती वर्ष)प्रत्येक शेतकच्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५५ प्रशिक्षित शेतकच्यासाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर र २०००/- शुल्क शेतकच्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुक्त करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहमागी - प्रती कार्यक्रम र १२००/- खर्च नींदणी केलेल्या शेतकच्यासाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी १ किट - प्रती शेतकच्यासाठी १ किट - प्रती शेतकच्यासाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपी साठी १ समुदाय संसाधन व्यवती (CRP) यांची संख्या प्रशिक्षत कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यवती (CRP) यांची संख्या प्राप्तिक	कामाप्रमाणे प्रोत्साहन या तत्वावर कृषी सखी यांची नियुक्ती - २ कृषी सखी प्रति क्लस्टर	389८
ग्रामपंचायतीत जनजागृती कार्यक्रमांचे आयोजन, ज्यामध्ये ग्रामपंचायत पदाधिकारी, शेतकरी, स्वयंसहायता गटातील महिला इत्यादी सहमागी होतीलप्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ४ कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (१२०००/ -)प्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ४ कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (१२०००/ -)प्रत्येक कार्यक्रम प्रशिक्षित शेतकन्यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ताप्रत्येक करस्टरसाठी १२५ शेतकरी दर वर्षी प्रती एकर १४०००/ - प्रोत्साहन भत्ताप्रत्येक करस्टरसाठी १२५ शेतकरी दर वर्षी प्रती एकर १४०००/ - प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतकन्यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना १३००/ - आणि द्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे १४००/ - प्रती वर्ष)प्रत्येक शेतकन्यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर १२००/ - शुल्क शेतकन्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक करस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक करस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक करस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक करस्टरसाठी वर्षाला १ कहार्यक्रम - प्रत्येक कर्यक्रमासाठी १५-३० सहमागी - प्रती कर्कन्या शेतकन्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शीकच्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर १२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती भोबाईल र ४,०००/- मारतीय प्राकृतिक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ वलस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षत कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या - स्थारित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या - स्थारित कृषी प्रशिक्षण देले जार्तिल, प्रशिक्षण विले जार्तिल, प्रशिक्षण विले जार्तिल, प्रतिक्रण, त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये, प्रशिक्षण खर्च प्रति	महिन्यातील १६ दिवस	
शेतकरी, स्वयंसहायता गटातील महिला इत्यादी सहभागी होतीलप्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ४ कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (₹ २०००/-) प्रत्येक कार्यक्रमामध्ये ५० ते ७५ व्यक्ती सहभागी एकूण ८ कार्यक्रम प्रशिक्षित शेतकन्यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ताप्रत्येक कल्पर रसाठी १२५ शेतकरीप्रत्येक कल्पर रसाठी १२५ शेतकरी दर वर्षी प्रती एकर १४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतकन्यांना प्रशिक्षण वेणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी गिविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना १३००/- आणि इम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे १४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतकन्यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर १२००/- शुल्क शेतकन्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहमागी - प्रती कार्यक्रम १ १२००/- खर्च नींदणी केलेल्या शेतकन्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले लाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकन्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर १ २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल १ ५,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ वलस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षत कृषी सखी रमुवाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मांडेल प्रात्यिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांच प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये, प्रशिक्षण खर्च प्रति	(रु.३००/- प्रति दिन+रु.२००/- प्रवासभत्ता)	
प्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ४ कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (₹ २०००/-) प्रत्येक कार्यक्रमामध्ये ५० ते ७५ व्यवती सहभागी एकूण ८ कार्यक्रम प्रशिक्षित शेतकन्यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ता द वर्षी प्रती एकर र४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतकन्यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखमाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्ठांची खरेदी ग्रासाठी प्रती महिना र ३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे र ४००/- प्रती पर्श प्रत्येक शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतकन्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक शेतकन्याला वर्षाली १ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी १५- ३० सहमागी - प्रती कार्यक्रम र १२००/- खर्च नौंदणी केलेल्या शेतकन्यासाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले ११३६२५ जाणारे प्रश्न पुस्तका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकन्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर र २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती शोबाईल र ४,०००/- मारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ कलस्टर साठी २ बीआरपी प्रशिक्षित कृषी सखी/ समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या - स्थाति १ रिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांच्य प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	ग्रामपंचायतीत जनजागृती कार्यक्रमांचे आयोजन, ज्यामध्ये ग्रामपंचायत पदाधिकारी,	93६७२
प्रत्येक कार्यक्रमामध्ये ५० ते ७५ व्यक्ती सहभागी एकूण ८ कार्यक्रम प्रशिक्षित शेतक-यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ता दर वर्षा प्रती एकर १४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतक-यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना १३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे १४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतक-यांला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. २२५ प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर १२००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यांसाठी विकट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यांसाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर १२००/- कृषी सर्खी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल १४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ वलस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षत कृषी सर्खी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CAP) यांची संख्या - FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांच प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	शेतकरी, स्वयंसहायता गटातील महिला इत्यादी सहभागी होतील.	
एकूण ८ कार्यक्रम प्रशिक्षित शेतक-यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भता प्रत्येक कलस्टरसाठी १२५ शेतकरी दर वर्षी प्रती एकर र४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतक-यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखमाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना र३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे र४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. २२५ प्रशिक्षित शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. २२५ प्रशिक्षित शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. ३२५ प्रशिक्षत शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. ३२५ प्रशिक्षत शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. ३२५ प्रशिक्षत शेतक-याला वैक्लिश १ कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यासाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर १२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल १४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन कंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३४९८ - भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन व्यक्ती (CAP) यांची संख्या - प्रशिक्षत कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CAP) यांची संख्या - प्रति १८०४ / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांच प्रशिक्षण), त्यांपैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी वर्षाला ४ कार्यक्रम (प्रत्येक कार्यक्रमाचा खर्च (₹२०००/-)	
प्रशिक्षित रोतक-यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ता प्रत्येक कलस्टरसाठी १२५ रोतकरी दर वर्षी प्रती एकर १४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक रोतीचा सराव करणे, इतर रोतक-यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक रोतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना १३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे १४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक रोतक-यांला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भन्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित रोतक-यांसाठी नैसर्गिक रोती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर १२९००/- रुल्क रोतक-यांना नैसर्गिक रोती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या रोतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, रोत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक रोतक-यासाठी १ किट - प्रती रोतकरी प्रती क्लस्टर १२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल १४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक रोती मॉडेल प्रात्यक्षिक रोतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांच प्रशिक्षण), त्यांपैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रत्येक कार्यक्रमामध्ये ५० ते ७५ व्यक्ती सहभागी	
प्रत्येक क्लस्टरसाठी १२५ शेतकरी दर वर्षी प्रती एकर १४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतक-यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखमाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना १३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे १४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतक-यांला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्याची मर्यादा. १२५५ प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर १२१००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी १५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम १९२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर १२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल १४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३४१८ 1943 क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या 1943 हित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या 1950 हितसांच्या कालावधीच २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांच प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	एकूण ८ कार्यक्रम	
दर वर्षी प्रती एकर र४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर शेतक-यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्टांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्टांची खरेदी यासाठी प्रती महिना र३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे र४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतक-यांला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर र२१००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम र१२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकची प्रती क्लस्टर र२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल र४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यांपैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रशिक्षित शेतकऱ्यांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन भत्ता	२१३६२५
शेतक-यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्टांची तयारी, बीआरसीकडून नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्टांची खरेदी यासाठी प्रती महिना र ३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे र ४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतक-यांला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. १२५ प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर र २१००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी १५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम र १२००/- खर्च नौंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर र २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल र ४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती गाँडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यांपैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रत्येक क्लस्टरसाठी १२५ शेतकरी	
नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्ठांची खरेदी यासाठी प्रती महिना ₹३००/- आणि ड्रम इत्यादी खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे ₹४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतकऱ्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्याची मर्यादा. 9२५ प्रशिक्षित शेतकऱ्यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर ₹२१००/- शुल्क शेतकऱ्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹१२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतकऱ्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकऱ्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण, त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	दर वर्षी प्रती एकर ₹४०००/- प्रोत्साहन (नैसर्गिक शेतीचा सराव करणे, इतर	
खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे र ४००/- प्रती वर्ष) प्रत्येक शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा. 9२५ प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर र २१००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रतो कार्यक्रम र १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर र २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रतो मोबाईल र ४,०००/- मारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) २ वलस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण, त्यापेकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण देणे, पशुधनाची देखभाल, निविष्ठांची तयारी, बीआरसीकडून	
प्रत्येक शेतक-याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्याची मर्यादा. 9२५ प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्र प्रती हेक्टर १२१००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कर्यक्रमासाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर १२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल १४,०००/- मारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३४९८ मारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	नैसर्गिक शेतीसाठी निविष्टांची खरेदी यासाठी प्रती महिना ₹३००/- आणि ड्रम इत्यादी	
पश्प प्रशिक्षित शेतक-यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्रप्रती हेक्टर ₹२१००/- शुल्क शेतक-यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक क्लस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹ १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यांसाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३४१८ भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३४१८ FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यिक्षक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	खरेदीसाठी एकदाच मिळणारे ₹४००/- प्रती वर्ष)	
प्रती हेक्टर ₹२१००/- शुल्क शेतकऱ्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹१२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतकऱ्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकऱ्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रत्येक शेतकऱ्याला कमाल १ एकरपर्यंत प्रोत्साहन भत्त्याची मर्यादा.	
शेतकऱ्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹ १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतकऱ्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकऱ्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर ₹ २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रतो मोबाईल ₹ ४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	१२५ प्रशिक्षित शेतकऱ्यांसाठी नैसर्गिक शेती (NF) प्रमाणपत्र	८५४५०
शेतकऱ्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम - प्रत्येक कलस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹ १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतकऱ्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकऱ्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती कलस्टर ₹ २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रतो मोबाईल ₹ ४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रती हेक्टर ₹२१००/- शूल्क	
- प्रत्येक क्लस्टरसाठी वर्षाला २ कार्यक्रम - प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹ १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतकन्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकन्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹ २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹ ४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		
- प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५-३० सहभागी - प्रती कार्यक्रम ₹ १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹ २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹ ४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		६८३६
- प्रती कार्यक्रम ₹ १२००/- खर्च नोंदणी केलेल्या शेतकऱ्यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकऱ्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹ २००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹ ४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		
नोंदणी केलेल्या शेतक-यांसाठी किट (अभ्यास साहित्य, शेत डायरी, वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रतो मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यिक्षक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	– प्रत्येक कार्यक्रमासाठी २५–३० सहभागी	
जाणारे प्रश्न पुस्तिका इत्यादी) - प्रत्येक शेतकन्यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		
- प्रत्येक शेतक-यासाठी १ किट - प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		२१३६२५
- प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/- कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		
कृषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल - प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		
- प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	– प्रती शेतकरी प्रती क्लस्टर ₹२००/–	
- प्रत्येक सीआरपीसाठी १ मोबाईल - प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	कषी सखी (सीआरपी) साठी मोबाईल	389८
- प्रती मोबाईल ₹४,०००/- भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) ३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNF। यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		(
भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार) 3 क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिहाक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक होती मॉडेल प्रात्यक्षिक होतांवर प्रहिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रहिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रहिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रहिक्षण खर्च प्रति		
३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी प्रिशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति		
प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	भारतीय प्राकृतीक बायो इनपुट संसाधन केंद्र स्थापन करणे (गरजेनुसार)	9939
FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सन्नामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	३ क्लस्टर साठी २ बीआरसी	
जाईल. प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रशिक्षित कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची संख्या	389८
प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १० दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	FMTs / KVK / AUS / LNFI यांच्या नैसर्गिक शेती मॉडेल प्रात्यक्षिक शेतांवर प्रशिक्षण दिले	
दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	जाईल.	
दिवसांचे प्रशिक्षण), त्यापैकी एक खरिपपूर्व व एक रब्बीपूर्व सत्रामध्ये. प्रशिक्षण खर्च प्रति	प्रत्येक CRP ला ५ दिवसांच्या कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातील (एकूण १०	
सहभागी प्रतिदिन ₹१२००/- आहे.		
	सहभागी प्रतिदिन ₹ १२००/- आहे.	

प्रस्तावित बॅचचा आकार: २५ ते ५० सहभागी		
प्रशिक्षित शेतकऱ्यांची संख्या (प्रशिक्षण संस्था - KVK / AU / LNFI येथे)	२१३६२५	
प्रत्येक शेतकऱ्याला १ दिवस कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम दिले जातात. प्रत्येक		
बॅचमध्ये ५० शेतकरी असतील.		
प्रशिक्षण खर्च: प्रति शेतकरी प्रतिदिन ₹ १२५/-		
NF क्लस्टरमध्ये प्रशिक्षित शेतकऱ्यांची संख्या	२१३६२५	
प्रत्येक क्लस्टरसाठी वर्षाला १ दिवस कालावधीचे २ प्रशिक्षण कार्यक्रम		
प्रत्येक बॅचमध्ये ५० शेतकरी .		
प्रशिक्षण खर्च: प्रति शेतकरी प्रतिदिन ₹२०/-		
। NFI च्या FMT साठी प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिकासाठी उत्पादनाधारित प्रोत्साहन	<i>(</i> .	
प्रत्येक LNFI साठी १ FMT	C	
प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिकासाठी प्रोत्साहनः		
प्रति शेतकरी प्रतिमाह ₹६०००/- + ₹२००/- दैनिक व प्रवास भत्ता [TA/DA] समाविष्ट		
प्रति महिना १५ दिवस (प्रत्यक्ष खर्चावर आधारित)		
₹४००/- प्रित दिन + ₹२००/- प्रवास भत्ता प्रति महिना (प्रत्यक्ष खर्चावर आधारित)		
LNFI ची स्थापनाः	6	
गरजेनुसार ₹५०,०००/- प्रति संस्था, प्रत्यक्ष खर्चावर आधारित		
9. एकदाचा खर्च (One-time Costs): ₹ 90,000/-		
(निविष्टा तयार करण्यासाठी साधने व उपकरणे ₹५,०००/- व इतर पायाभूत सुविधा		
फलक, पोस्टर्स इ. साठी ₹५,०००/-)		
२. प्रत्येक हंगामासाठी (२ वर्षांसाठी ४ हंगाम) सपोर्ट ₹ १०,०००/- प्रति हंगाम		
(निविष्ठा तयार करण्यासाठी कच्चा माल ₹४,०००/- + बायोमास मल्चिंग साहित्य		
₹४,०००/- + बियाणे व रोपवाटिकेचे साहित्य ₹२,०००/-)		

३. आयुक्त (कृषि), महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी खालील बाबी सुनिश्चित कराव्यात:

- 9. योजनेच्या अंमलबजावणीसंदर्भातील *मासिक व त्रैमासिक प्रगती अहवाल* NF सेल, INM विभाग, कृषी व शेतकरी कल्याण विभाग (DA&FW) यांना अनुक्रमे प्रत्येक महिना/त्रैमासिकानुसार पाठवावेत.
- २. शेतकऱ्यांना नैसर्गिक शेती (NF) सुरू करण्यास इच्छुकता दर्शवण्यासाठी प्रबोधन कार्यक्रम आयोजित करणे.
- ३. निश्चित केलेल्या ग्रामपंचायतींमध्ये जनजागृती कार्यक्रम आयोजित करणे.
- ४. निश्चित झालेल्या प्रत्येक क्लस्टरसाठी NF पोस्टर्सचे वितरण ग्रामपंचायत कार्यालय, अंगणवाडी केंद्र इत्यादी ठिकाणी प्रदर्शनासाठी करणे.
- ५. सर्व क्लस्टर्समध्ये कृषी सखी / समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) यांची नेमणूक करणे.

- ६. कृषि विकास केंद्र / कृषि विद्यापिठे / स्थानिक नैसर्गिक शेती संस्था व प्रशिक्षण संस्थांतील शास्त्रज्ञ, शेतकरी मास्टर ट्रेनर, नोडल अधिकारी, कृषि सखी, समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) आणि राज्य/जिल्हा स्तरावरील अधिकाऱ्यांचा प्रशिक्षण कार्यक्रम पार पाडणे.
- ७. जैवनिविष्टा स्त्रोत केंद्रांची (Bio-input Resource Centre BRC) उभारणी करणे.
- ८. LNFI ची स्थापना करणेकामी आवश्यक ते सहाय पुरविणे.
- ९. कोणत्याही परिस्थितीत मंजूर कार्यक्रमापेक्षा जास्तीचा कार्यक्रम राबविला जाणार नाही याची दक्षता घ्यावी.
- १०. वेळोवेळी शासन निर्णयान्वये वितरीत केलेला सर्व निधी पीएफएमएस (PFMS) मधील SNA प्रणालीव्दारे वितरीत करण्याची कार्यपध्दती बंधनकारक राहील
- ११. सदर योजना यशस्वीपणे पार पाडण्यासाठी अन्य आवश्यक बाबी पूर्ण करणे.
- ४. प्रस्तुतचे आदेश राज्यस्तरीय कार्यकारी समितीच्या (SLEC) दि. २४.०३.२०२५ रोजीच्या बैठकीमध्ये दिलेल्या मंजुरीच्या अनुषंगाने निर्गमित करण्यात येत आहेत.
- ५. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२५०४२५११११३२८२००१ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(राजेश पाध्ये) अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति.

- १. मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मुंबई
- २. मा मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ३. मा मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ४. मा. राज्यमंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ५. मा विरोधी नेता (विधानसभा/विधानपरिषद), यांचे खाजगी सचिव, विधान भवन, मुंबई.
- ६.मा मुख्य सचिव मंत्रालय, मुंबई
- ७. आयुक्त (कृषी),कृषी आयुक्तालय महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- ८.कृषी संचालक (आत्मा) कृषी आयुक्तालय महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- ९.कृषी संचालक (विस्तार प्रशिक्षण), कृषी आयुक्तालय महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- १०. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) १/२, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर.
- ११. महोलखापाल (लेखा परीक्षा) १/२, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर.
- १२. संबंधित जिल्हा कोषागार अधिकारी
- १३.अवर सचिव, (व्यय- १) वित्त विभाग, मंत्रालय, मुबई
- १४.अवर सचिव, कार्यासन १४३१, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १५. निवडनस्ती, कार्यासन १-अ, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.